

Ligprædiken over Margrete Kaas 1660 og Danske Kongers Speyl 1661.

af Adolf Sommer Nielsen

Ovennævnte værker, *Ligprædiken over Margrete Kaas 1660* (trykt 1663) og *Danske Kongers Speyl 1661*, er i »Jens Worms: Forsøg til et Lexicon, 1771-84« og i »Almindeligt Litteraturlleksikon, 1820« angivet at være forfattet af præsten Peder Jensen Helsingør, alias Peder Christensen.

Alm. Litteraturlleksikon skriver s. 120:

»Christensen, Peder, f. i Helsingør d. 10. Maj 1603. Blev 1630 Sognepræst for Gudom og Lillevorde i Viborg St. Død 1693. Han kaldte og skrev sig med to adskillige Navne, undertiden Peder Christensen, undertiden Peder Jensen. (See Worm III, p. 149).

Danske Kongers Speyl paa Rim. Kjøbh. 1661.

Ligprædiken over Margrete Kaas ibid. 1663. 4to.«

(slår man her op under Peder Jensen, står der: se Peder Christensen).

Jens Worms bd. III siger:

»Jani (Petrus) han var fød i Helsingør 1603, 10. Maji. 1630 blev (han) Sognepræst for Gudom og Lillevorde Meenigheder i Wiborg Stift. Døde 1693 og blev begravet den 14. Mart.n.e. (= nest efter); opnaaede altsaa en Alder af næsten 90 Aar og havde været Præst i 63 og Provst i Fleskum Herred 53 Aar. Udi de sidste Aar fra 1686 af havde han Hr. Niels Michelsen Tæbring til Capellan, som og succederede ham. Han skal have været en from og venlig Mand, vel forfaren i Botaniken og Medicinen. Besynderlig er det, at han kaldte og skrev sig med 2 adskillige Navne, undertiden Peder Christensen og undertiden Peder Jensen Helsingør, hvilket har givet Anledning til den Irring, at han 2 Gange under begge disse Navne i dette Skrift er anført. Udi Viborg Stiftsbog angaaende Fleskum Herred, som 1690 efter Kongelig Befaling blev indrettet, kalder og skriver han sig selv

Peder Jensen Helsingør, med samme Navn kaldes han og i Gudom Kirkebog, naar hans Død og Begravelse ommeldes. Men saavel paa Titelen, som under Dedicationen til den Liigprædiken, han har holdt over Margrete Kaas, kalder han sig Peder Christensen, og under dette Navn findes samme Liigprædiken anført i:

Nic. Foffii Catal. p. 415

Resen Catal. p. 227

Grammii Catal. p. 385

Langebecks Catal. 275

Peder Jesp. Herslebs Catal. p. 10.

Derimod forandres Navnet til Peder Jensen i:

addendis & corrigendis ved Resenii Catal. og udi Karen Brahes Bibliotek p. 92, 141 og 189.

Her møder da den samme Forvirring, som med Præsten i Skielskiør, der undertiden kaldte sig Hans Jacobsen, undertiden Hans Pedersen. – See Friises Skielsk. Beskrivelse p. 311. Og saaledes er det og med Nicolaus v. Laurentii, som paa sit Sted er anmærket. – Hans.

Skrifter findes anført Tom. I, p. 493 (det er ovennævnte Spejl og Ligprædiken).«

Jens Worms litteraturleksion såvel som Almindeligt Litteraturleksikon mener altså, at Peder Jensen Helsingør og Peder Christensen er identiske og tillægger den derved fremkomne person præsteembedet i Gudum-Lillevorde sogne i Fleskum herred, benævnt Gudum/Ålborg til forskel fra Gudum-Fabjerg sogne i Skodborg herred, kaldet Gudum/Lemvig. Alle de ovennævnte kataloger, der er henvist til, har jeg ikke gennemgået, men dømt ud fra almindeligt sprogbrug må de indeholde samme antagelse vedrørende de to personers identitet.

Kendskab til lidt af ligprædikenens indhold er nødvendig for at kunne følge med i mit ræsonnement, som kommer efter ekstraktet her: »Ligprædiken 1660 over Margrete Kaas

(forsiden)

Dødens idelige Betæncckelse/aff den 39. Davids Psalme/andragen/der Erlig oc Velbiurdig Frue/Sl. Margrete Kaas Velb. Lauridtz Belows til Kølskegaard/Hendis Adelige Ligs Begængelse med Christelige Ceremonier bleff huldet udi Gudom Kircke/udi fornemme Adels/oc mange Geistligis oc Versligis Anseelige Forsamling/den 24. Julij, 1660 oc samme Tid forklaret aff Peder Christenssøn/P. L.

Prentet i Kiøbenhaffn aff Jørgen Lamprecht Aar 1663.

(side 2)

Erlig oc Velbiurdig Mand Lauridtz Below til Kølskegaard/Lands-

dommer udi Jutland/oc Kongl. Mayst. Befalingsmand paa Gudom Kloster/min gunstige Patron oc Befordrer/ynsker jeg aff Gud/Velsignelse/Trøst oc Glæde i den HelligAand/ved vor eniste Frelser JESUM Christum.«

Bisættelsen var en måned efter dødsdagen; er den tid mon brugt til balsamering. Prædikenen blev efter ønske af manden trykt i 1663. Den er på 180 sider som er i nærmest A5-format, men kun halvdelen af siden er udfyldt og med store typer. Der er ingen paginering. Talen består mest af skriftsteder og deres udlægning, men har også en biografi over afdøde samt en beskrivelse af hendes sidste timer: Hun var født 6/11 1630, datter af Mogens Kaas til Frøstrup (Lunde sogn, Ribe amt), kongl. befalingsmand i Dueholm Kloster (ved Nykøbing Mors) og hustru Johanne Høg. Derefter opregnes forfædrene til og med oldeforældre = 16 aner. Hendes forældre døde pinsen 1639 med et par ugers mellemrum, og hun blev opdraget hos sin farbror Thomas Kaas til Ørndrup (Vester Hornum sogn, Ålborg amt) og hans hustru Anne Vind, sammen med deres datter Kirsten. Magrete blev 28/9 1651 g.m. Laurids Below til Kølskegård (10 km øst for Brønderslev) »Landsdommer udi Jutland oc Kongl. Mayst. Befalingsmand paa Gudom Kloster« (10 km øst for Lemvig). Hun havde født to sønner og fem døtre, men kun en søn og to døtre var i live, da hun som gravid ottende gang d. 23/6 1660 ved aftenstid fik symptomer på begyndende fødsel. Men trods kraftige veer og efterhånden ulidelige smerter kom der intet barn, og hen på natten blev man klar over, det var død i hende. Præsten, som var hentet ved aftenstid for at bede om gunstig forløsning, gav hende nu sakramentet. Hun udtalte, at hun ikke kom levende fra det og bad om at se mand og børn, som hun tog afsked med. Døde uforløst om morgenen kl. ca. otte, (barnet har utvivlsomt ligget på tværs i hendes livmoder, og både det og moderen kunne i dag være reddet ved, at lægen fører hånd og underarm op i livmoderen og vender fostret, som trækkes frem og ud i underkropsstilling).

Ovennævnte ligprædiken har alle de skribenter, jeg kender til, emnet vedrørende, siden da tillagt præsten i Gudum/Aalborg og bebrejdet ham, at han skiftevis har brugt som underskrift Peder Jensen Helsingør og Peder Christensen, hvilket han absolut ikke har, men sammenblandingen af de to personnavne skyldes, at skribenterne ikke har kendt til Gudum/Lemvig, og – honny soit qui mal y pense – vistnok, heller ikke har læst hverken ligprædikenen eller Danske Kongers Speyl (se senere).

Arkivalier i Landsarkivet i Viborg, Gudum/Aalborg kirkebog og

Wibergs Præstehistorie meddeler alle, at præsten i Gudum/Aalborg 1630-93 var Peder Jensen Helsingør, og Wibergs Præstehistorie fortæller, at præsten i Gudum/Lemvig 1640-82 var Peder Christensen – altså af samme navn som det, hvormed ligprædikenen er underskrevet.

Herværende tragedie kan kun være foregået der, hvor familien hørte til, og da præsten kalder Below sin gunstige Patron (se teksten ovenfor side 2), må det være præsten i Gudum/Lemvig, der her taler, så meget mere som præsten i Gudum/Aalborg bor ca. 170 km. derfra og vil altså ved tilkaldelsen om aftenen ikke kunne nå frem i tide. Desuden er hentet Barbara H. Peters i Gudum og Anne H. Godskes i Resen, der begge straks kommer. Resen ligger ca. 7 km. øst for Gudum/Lemvig, så ifald man forestillede sig, at handlingen var sket på herregården Gudumlund, 2 km. fra Gudum/Aalborg – for at få præsten der til at blive sandsynlig – ville Anne H. Godskes ikke kunne deltage, men det står der i ligprædikenen, at hun gjorde. Yderligere bekræftelse på her fremsatte versions rigtighed får man ved, som tidligere nævnt, at præsten 1640-82 i Gudum/Lemvig hed Peder Christensen, og man bør vel ikke forbavses over, han har brugt dette navn som underskrift på en ligprædiken, han selv har holdt og skrevet – og som altså ikke kan være lavet af Peder Jensen Helsingør, præst i Gudum/Alborg 1630-93.

Mens jeg således kan give en slags forklaring på, hvorfor forfatter-skabet ang. ligprædikenen er blevet tildelt Peder Jesnen Helsingør, står jeg nærmest uforstående over for den kendsgerning, at han også har fået æren af at have skrevet Danske Kongers Speyl 1661. Eneste sammenhæng er at denne forfatter også hedder Peder Christensen, hvilket navn da via ligprædikenen er blevet overført til Peder Jensen Helsingør. Værket er en lille bog på 60 sider af størrelse 8 × 14 cm. og begynder således:

(side 1)

Theatrum Regnum Danorum, Det er, Danske Kongers Speyl oc Skuespil hvor udi grandgifveligen oc gandske kortelig beskues oc for Byen stilles/deris Høybaarne Herkomst/Fyrstelige Dyder/Riderlige Kamp oc Mandhaftige Idræt oc Bedrifter, fra den første Kong Dan (som aff omkringliggende Øer oc Lande/samlede sig et Kongerige/ som hand kaldede efter sit Naffn Dans Marck) indtil vores Allernaadigste Konge/Kong Frederich den Tredie/hans Kongl. Mayst: GUD Faderligen bevare oc naadeligen hans Regimente forfremme oc lycksaliggjøre/sit Helligste Naffn til Ære/oc disse Riger til bestandig Fred oc Rolighed.

Sammenskreffvet aff Peder Christenssøn Marebeck/Prest til Vor-

basse oc Grene Sogne/oc Viceprovst udi Jerlov oc Slaus Herreder/-Prentet i Kiøbenh. af Christen Jensen V. Acad. B. Anno MDCLXI.

Tydeligere kan en forfatter vist ikke give sig til kende, og at en person med disse navne har eksisteret bekræftes af Wibergs Præstehistorie, som siger:

»Vorbasse og Grene Sogne, Slaus Herred, Ribe Amt og Stift: Peder Christensen Marebeck, Student Ribe 1630. Han havde ikke studeret Theologi ved Universitetet hvilket ved Forordning af 1629 blev fordret, men havde taget Attestats der og fik den nødvendige Tilladelse til at beklæde Embedet d. 11/2 1632, »da man ikke lettelig kunde faa andre, fordi Kaldet var saa ringe«. Han blev ordineret 5/3 1632. Provst i 1661 og døde 1663.

Side 2 lyder:

Høyædle oc Velbyrdige Erick Kragh til Bramming, Kongl. Mayst. Cantzeli Raad, oc Befalingsmand offver Lundenis (et stednavn i dag 5 km. øst for Skern), samt Hans Velbyrdig Elskelig Hus-Frue/Fru Vibeke Rosenkrantz samt deris Edle Velbyrdigheds Elskelige Børn ynsker jeg Naade/Fred oc Velsignelse/til all Timelig oc Aandelig Velstand/aff GUD Fader/Formedelst JESUM Christum/i den Hellig Aand.

Derefter følger 17 sider begyndende med den bibelske skabelsesberetning iblandet beretninger om livet i det hellige land samt fordømmelse af Svenskerne, der jo havde taget Skånelandene 1658, men slutter med at dette skrift er dediceret »Gunstige Velbyrdige Befordrer E.F.V.« og ender med følgende underskrift:

»Skreffvet Kiøbenhaffn den 29. Octobr. Anno 1661 E.F.V.V.T.
Peder Christenssøn Marebeck.«

Hvad E.F.V. og med yderligere V.T. tilføjet senere, betyder, ved jeg ikke; det bliver jo meget vanskeligt at få Erik Kragh eller Fru Vibeke Rosenkrantz ud af det. Efter at have læst ovenstående vil da vist alle være enige om, at heller ikke Danske Kongers Speyl kan Peder Jensen Helsingør være forfatter til.

Efter ovennævnte 17 sider indledning kommer værkets egentlige indhold, der er kongeopremsning i 100 vers. Her er en prøve på Peder Christensens versekunst:

»1 Danske Kongers Speyl.

Eftersom det er priselig/
 Berømmelig oc Viselig/
 At beskrieffve Kongers Bedrifter
 Kort'lig efter Historieskrifter/
 Da har jeg nu foresat mig
 Noget at meld' om Danmarcks Rig'/
 Derpaa jeg vil begynde saa/
 oc see hvad fremgang ded vil faa.

2 I Dan.

Dan første kong' i Danmarck var/
 Regerde i fyretiffve Aar/
 Der Saul paa andet Aar var Konge,
 oc salved bleff David den unge;
 Raade først ofver Vitteflet,
 Men der hand Jydland haffd' undsæt/
 Giorde aff den Fyn/Skaan'/Sædland/
 Er Rig' kaldet Danmarck aff Dan.«

I samme stil følger et vers om hver sagnkonge op til historisk tid, som begynder med Gorm den Gamle i vers 60. Oldenborgerne med Chr. I findes i vers 88, og hans egen konge Fred. III tildeles ikke mindre end seks vers, nr. 96-100, men samlede under romertallet C = 100.

»96 C. Fredrig III.

Vi maa ey glem Kong Fredrig Bold/
 Som haffde Gud til Vern oc Vold/
 Der hand aff Fienden var omringet/
 Ham Gud beskantzet dem ombringet/
 Med Spæ oc Spot for Kiøbenhaffn/
 Hvor aff der gaar saa vide saffn/
 Thi Falsk Fienden paa Halsen slog
 At hand med skamme derfra drog.«

Summa summarum: Peder Christensen, præst 1640-82 i Gudum/Lemvig har holdt og forfattet »Ligprædiken over Margrete Kaas« 1660; Peder Christensen Marebeck, præst 1632-63 i Vorbasse og Grene sogne har skrevet »Danske Kongers Speyl« 1661; mens Peder Jensen

Helsingør, præst 1630-93 i Gudum/Aalborg, overhovedet ikke har andel i nogen af dem, selv om hernævnte litteraturleksika tildeler ham æren for begge.